

PROBLEMATIKA PREVAJANJA ZAKONODAJE EVROPSKE UNIJE

Adriana Krstič

Služba Vlade RS za evropske zadeve
Slovenska c. 27, Ljubljana
Tel.: (061) 178 2511 faks.: 178 2537
E-pošta: adriana.krstic@uvez.sigov.si

POVZETEK

Prevajanje zakonodaje Evropske unije v slovenščino ter slovenske zakonodaje v enega izmed jezikov EU (glede na dosedanjo prakso je to angleščina) pomeni enega največjih prevajalskih projektov zadnjih let v Sloveniji. Skupaj približno 160 000 strani besedil bi moralo biti prevedeno do leta 2003, ko naj bi Slovenija predvidoma postala polnopravna članica Evropske unije. Obvladovanje takšne količine prevajanja zahteva veliko število usposobljenih prevajalcev, premišljeno organizacijo dela, koordinacijo med prevajalci, uporabo enotnega izrazja, spremljanje prevoda od naročila do končnega izdelka, večkratno pregledovanje prevoda, lektoriranje in strokovno redakcijo. To delo je prevzel Prevajalski oddelek Službe Vlade RS za evropske zadeve. Prevajalcem je lahko prevajanje olajšano z dobrimi računalniškimi programi, ki so že na voljo. Mednje spadajo različni slovarji v elektronski obliki, črkovalniki, tezavri, CD-romi, program za pomoč pri popravljanju besedil, programi za urejanje terminologije in programi s pomnilnikom prevodov. Nekateri od njih so že integrirani v urejevalnike. V nadaljevanju bodo podrobneje predstavljeni problematika prevajanja in urejanja omenjenih besedil, tipi dokumentov EU in možnosti uporabe računalniških programov namenjenih prevajanju takih dokumentov.

ABSTRACT

The translation of the European Union's legislation into Slovene, and of Slovene legislation into one of the official languages of the EU, most probably English, is one of the largest translation projects undertaken in Slovenia. Approximately 160 000 pages of different types of legal documents should be translated by the year 2003 when Slovenia plans to become full member of the European Union. In order to control such a quantity of translation work it is necessary to employ numerous qualified translators, coordinate them, use consistent terminology, monitor a document which is to be translated from the request through to the final version and provide expert revision and proof-reading of the translation. The Translation Unit within the Government Office for European Affairs is responsible for this task. Translation work can be assisted by computer software,

including various electronic dictionaries, spelling checkers, thesauri, CDROMs, tools for text revisions, terminology management tools and tools based on translation memory, some of them already integrated into word processor. In the following chapters, various issues of translation management within the Translation Unit will be presented: workflow management, types of documents to be translated and the scope of possible usage of translation tools.

1 SPLOŠNI PODATKI

Proces vključevanja Slovenije v Evropsko unijo med ostalim pomeni prilagajanje in usklajevanje naše zakonodaje s pravnim redom EU. Osnova za analitični pregled obeh zakonodaj so prevodi zakonov EU v slovenščino ter ustrezne slovenske zakonodaje v enega od uradnih jezikov EU, najpogosteje v angleščino. Že daljnega leta 1958 je Svet, danes znan kot Svet EU, uveljavil svojo prvo uredbo, v kateri je določeno, da so uradni jeziki držav članic uradni jeziki Skupnosti in hkrati delovni jeziki vseh ustanov Skupnosti. Slednja postavka iz praktičnih razlogov sicer ne velja več, zato se namesto enajstih jezikov uporabljata večinoma le angleščina in francoščina, nemščina pa v približno desetih odstotkih. Ko bo Slovenija postala polnopravna članica EU, bo tudi slovenščina postala uradni jezik v Bruslju, zakonodaja EU pa za državo Slovenijo in njene državljane zavezujoča. To pomeni, da se bodo vsi dokumenti, ki jih uradno izdajajo organi EU, na prvem mestu je tu Komisija, pisali oziroma prevajali v slovenščino. Največja naloga pa nas čaka v obdobju pred pridružitvijo, predvidoma leta 2003. Do takrat je treba prevesti približno 100 000 strani uradnih dokumentov, kolikor jih je bilo napisano od nastanka Evropske skupnosti za premog in jeklo (1951) do danes. Poleg tega posamezni organi EU na leto izdajo približno 5000 strani novih dokumentov, ki jih je tudi treba prevesti. Število strani slovenske zakonodaje, ki mora biti prevedena, je ocenjeno na 60 000 strani [1]. Evropska zakonodaja se večinoma prevaja iz angleščine, vendar pa je zaradi natančnosti terminologije izvirnik potrebno pogledati tudi v francoskem ali nemškem jeziku. Slovenska zakonodaja se praviloma prevaja v angleški jezik. Razlog za tako odločitev je povsem praktičen - največ je prevajalcev za

angleški jezik, hkrati pa pregled usklajenosti obeh zakonodaj poteka v angleščini.

Čas, ki ga ima Slovenija na voljo za prevod te izredne količine strani, je pet let. Pravzaprav je to zelo kratko obdobje, zato je potrebna dobra strategija prevajanja. Tako delo zahteva veliko število usposobljenih prevajalcev in dobro organizacijo, ki vključuje koordinacijo med prevajalci, pregled nad že prevedenimi dokumenti, spremljanje prevoda od naročila do končnega izdelka, strokovno redakcijo, lektoriranje in urejanje terminologije. Prevajanje je organizirano v Prevajalskem oddelku v okviru Službe Vlade RS za evropske zadeve (v nadaljevanju SVEZ). Trenutno šteje Prevajalski oddelek le sedem zaposlenih: vodjo, organizatorko prevajanja, tri prevajalce, lektorico in terminologinjo, ki pokrivajo sprotne prevajalske potrebe. Dokumente EU in relevantno slovensko zakonodajo prevajajo tudi zunanji prevajalci preko Prevajalsko-lektorske službe pri Uradu predsednika vlade. Septembra se bodo v SVEZ zaposlili novi prevajalci, pravnik-redaktorja, lektor in terminolog, tako da bo tim skupaj štel 35 zaposlenih. Poleg redno zaposlenih bodo še vedno prevajali tudi zunanji sodelavci.

1.1 ORGANIZACIJA PREVAJANJA

V tem poglavju bo najprej predstavljen pregled nad prevajanjem in nato še sam postopek prevajanja. Ob tolikšni količini besedil mora biti potek dela zelo pregleden in natančno voden. V nadaljevanju bodo predstavljene vrste dokumentov, ki se prevajajo, saj je le iz njih možno proučevati olajšave pri delu, ki jih nudijo razna računalniško podprta prevajalska orodja. Sledila bo predstavitev uporabe teh orodij v Prevajalskem oddelku SVEZ, pogojev za njihovo nadaljnjo uporabo in njihova dejanska uporabnost.

1.2 Načrtovanje dela [2]

Za učinkovito izvajanje tako velikega prevajalskega projekta, kot je prevajanje evropske in slovenske zakonodaje, je pomembno natančno računalniško spremljanje delovnega poteka in dostop do prevodov za vse, ki jih bodo potrebovali pri pripravah za vstop RS v EU. Vsak prevod mora biti natančno voden od naročila do oddaje. Prevod se opremlja z zaporedno številko, vrsto in področjem dokumenta, datumom naročila, rokom, s polnimi podatki o naročniku, z referenčno številko (za evropsko zakonodajo je to t. i. številka CELEX, za slovensko pa SOP - slovenska oznaka predpisa), s polnim naslovom dokumenta, z izhodiščnim in ciljnim jezikom, s številom strani ali računalniških znakov, z avtorjem dokumenta, s priskrbovalcem, tj. organom, ki je za prevod zadolžen, s predvidenim prevajalcem, lektorjem in redaktorjem ter s stopnjo zanesljivosti prevoda. Trenutno se vsi ti podatki vpišejo v programu Microsoft Access, posebej prilagojenemu omenjenim potrebam. Da bi prevajalci sami imeli boljši pregled nad dokumentom

in lastno zgodovino prevedenega, bi potrebovali program, ki bi jim omogočal lahko in prijazno upravljanje in evidentiranje zgoraj omenjenih podatkov. Glede na dobre izkušnje švedskih prevajalcev pri vključevanju v Evropsko unijo, ki so za upravljanje z dokumenti uporabljali DOCS Open, se tudi Prevajalski oddelek zavzema za nakup tega programa, zlasti ker so ga nekateri sodelavci že preskusili.

1.3 Postopek prevajanja

Dokumente, ki se prevajajo v Prevajalskem oddelku SVEZ in z zunanjimi sodelavci, lahko razdelimo v tri sklope [3]:

- pravni red EU oziroma t. i. *acquis communautaire*, ki obsega primarno zakonodajo (ustanovitvene pogodbe in njihove dopolnitve ter pristopni sporazumi), sekundarno zakonodajo (direktive, uredbe, odločbe, priporočila in mnenja) in druge zavezujoče dokumente (tehnični predpisi in standardi, sodbe Sodišča Evropskih skupnosti itd). Sekundarna zakonodaja se nanaša na najrazličnejša področja Evropske unije, najboljšeje pa je na področju notranjega trga in kmetijske politike.
- slovenska zakonodaja, ki jo je potrebno prilagoditi zakonodaji EU. Pri tem je treba upoštevati, da se bo en dokument v postopku usklajevanja prevajal večkrat - od osnutka do končne različice.
- ostali dokumenti (Državni program za prevzem pravnega reda EU s sprotim spreminjanjem in dopolnjevanjem, predpristopna strategija, programi PHARE itd.)

Celotni delovni potek prevajanja je razdeljen na več faz. V prvi fazi se prevajani dokument predhodno obdelata in opremlja z referenčnim gradivom. Pogoj za kakršnokoli delo s pomnilnikom prevodov je izvornik v elektronski obliki. Zakonodaje EU ni težko dobiti v tej obliki, saj so vsi pravni viri shranjeni v bazi CELEX, ki je dostopna na CD-romu, z uporabniškim geslom pa tudi preko interneta. Slovenske zakone lahko dobimo v elektronski obliki, če smo naročeni na pravni in poslovni sistem IUS-INFO. Izbrani prevajalec v Prevajalskem oddelku SVEZ ali resornem organu oziroma zunanji sodelavec dobi po možnosti dokument v elektronski obliki in ustrezno referenčno literaturo. Že med prevajanjem se posvetuje s strokovnjakom za določeno področje. Prvi pregled prevoda opravi prevajalec skupaj s kolegom - redaktorjem. V tej fazi prevajalec poenoti terminologijo znotraj samega dokumenta (t. i. branje na štiri oči). Po posvetu s področnim strokovnjakom o uporabljenem izrazju, se le-to vnese v centralno terminološko bazo.

Ker Prevajalski oddelek še ni v celoti vzpostavljen, se dokumenti prevajajo preko Prevajalsko-lektorske službe pri Uradu predsednika Vlade RS z zunanjimi prevajalci. Nadzor je otežen, zaradi pomanjkanja kadrov pa se zgoraj omenjeni postopki ne izvajajo redno in v celoti. Bolje kaže od septembra 1998 dalje, ko se bodo zaposlili novi

prevajalci, pravniki-redaktorji, lektor in terminolog, ogromne količine besedil pa bodo še vedno pomagali prevajati zunanji sodelavci. Z vzpostavitvijo informacijsko-dokumentacijske centra za podporo pri vključevanju Slovenije v Evropsko unijo bodo olajšani tudi dostopi do baz podatkov, medsebojne povezave, evidentiranje prevodov in vodenje terminološke baze.

2 MOŽNOSTI UPORABE RAČUNALNIŠKIH PROGRAMOV ZA PREVAJANJE

V Prevajalskem oddelku v SVEZ delamo v okolju Word for Windows 95 in uporabljamo jezikovna orodja za urejanje besedil, ki so na razpolago v oknih. Največ se uporablja črkovalnik, manj angleški tezaver, poleg tega pa so na voljo še Amebisovi elektronski slovarji in slovarji na CD-ROMih. Slovarji v knjižni obliki še vedno niso izgubili svojega čara, saj prevajalci pogosteje posežejo po njih kot po računalniških različicah. Urejevalnik besedil bi bil vsekakor izkoriščen bolje, če bi prevajalci poznali vse možnosti, ki jih ponuja. Splošna izobraževanja za delo z Wordom nudijo prevajalcem premalo vpogleda v njegovo dejansko uporabnost. Ena od potreb je izobraževanje za prevajalce, kjer bi se seznanili s tistimi operacijami, ki jih urejevalnik besedil lahko olajša (upravljanje z dolgimi besedili, ustvarjanje lastnega slovarčka). Zelo dobra referenca je slovar EURODICAUTOM, ki ga ureja Prevajalska in terminološka služba Evropske komisije in je dostopen preko interneta (<http://www2.echo.lu>). Aprila smo začeli poskusno uporabljati računalniški program za prevajanje Translator's Workbench (TWB) in program za vodenje terminologije MultiTerm 95, proizvoda nemškega podjetja TRADOS [4].

2.1 Translator's Workbench ali prevajalčeva delavnica

TWB je prevajalsko orodje, ki deluje v urejevalniku Word for Windows. Ima dva menija: TWB meni za oblikovanje (konfiguracijo) pomnilnika prevodov in meni za prevajanje, ki je vgrajen v Word. Pomnilnik prevodov je baza, ki vsebuje besedilne segmente v izvornem in ciljnem jeziku. Segment je lahko stavek, glava ali besedni niz, ki je ločen s končnim ločilom, vejico, alinejo, podpičjem ali drugim znakom. Pomnilnik prevodov lahko polnimo med samim prevajanjem v urejevalniku Word ali z že prevedenimi besedili. V tem primeru morata biti besedili v izvornem in ciljnem jeziku poravnani. Prvi segment izvornega dokumenta se mora skladati s prvim segmentom ciljnega dokumenta, drugi z drugim in tako do konca. Poravnavo uredimo v programu WinAlign. Za hitro in organizirano delo morajo biti pomnilniki prevodov razdeljeni na področja. Primarna zakonodaja bi glede na svoje posebnosti lahko bila v enem pomnilniku, posamezni dokumenti sekundarne zakonodaje pa razdeljeni po področjih. Ko začne prevajalec prevajati dokument z vključenim TWB, mu

program poišče enak ali podoben segment v pomnilniku prevodov. Prevajalec mora predlog potrditi, popraviti ali zavrniti. Možnost, da prevajalec dobi predlog za segment, ki ga prevaja, je odvisna predvsem od količine podatkov, shranjenih v pomnilniku prevodov in od ponavljanja posameznih segmentov v prevajanem dokumentu.

Tudi v Bruslju, kjer prevajalska služba šteje preko 1000 prevajalcev, se TWB uporablja poskusno. Vgrajen je v približno 400 računalnikih (pri 250 prevajalcih in 150 administratorjih). Čeprav Komisija ne razpolaga z natančnimi podatki, se predvideva, da ga občasno uporablja polovica zaposlenih, ki ima TWB in se dokaj dobro obnese. Pravni dokumenti EU so organizirani po področjih (kmetijstvo, carina, okolje, promet ...) in podpodročjih, vsako od teh pa tvori drevo. Vsak dokument prevzame del iz prejšnjega dokumenta oziroma se nanj nanaša. V najboljšem primeru, ko se prevajalec "nahaja na vrhu drevesa", je možnost zadetkov podobnih ali enakih segmentov sedemdeset odstotna.

Za shranjevanje v pomnilnik prevodov so seveda primerna le zelo kvalitetna besedila, ki so šla skozi strokovno in jezikovno redakcijo in kjer je preverjena enotna raba izrazja. Kadar pri prevajanju dokumenta prevajalec naleti na segment, ki se je v istem dokumentu že pojavil ali pa mu je podoben, pomnilnik ponudi rešitev. Za kasnejše prevajanje pa shranimo le prevod, ki je strokovno in jezikovno pregledan. Le tako je jamčeno, da bo določen izraz v istem kontekstu vedno preveden enako. TWB le s kakovostjo prevodov omogoča homogenost izrazja, stila in strukture.

V Prevajalskem oddelku od aprila 1998 poteka poskusno delo s TWB. Prevajalci imajo TWB na svojih računalnikih, vendar pa ne deluje v omrežju. Šele ko bo vzpostavljeno notranje omrežje med prevajalci, bodo lahko začeli intenzivneje polniti bazo s prevodi. Trenutno se program preizkuša na enem računalniku. Poleg tega je treba upoštevati še druge razloge, ki otežujejo uporabo programa. Najprej je tu pomanjkanje kadra in s tem časa, da se pomnilnik prevodov napolni do take mere, ki bi omogočala funkcionalnost. Prevajalci komaj sproti strežejo zahtevam po prevodih. Začetna priprava in polnitev spomina z že prevedenimi besedili zahteva poravnavo izvornikov in že narejenih prevodov, kar zna biti za začetnika dokaj zamudno. Besedilo je treba razstaviti na segmente, zaradi nekaterih posebnosti v slovenski pisavi (šumniki) pa je lahko poravnava besedil zamudna. Problem predstavljajo tudi tabele. *Državni program za sprejem pravnega reda EU* (približno 90 strani) je v celoti zapisan v tabelni obliki. V prihodnje se bo še večkrat popravljal in dopolnjeval, v njem so tudi odseki, ki se ponavljajo, zaenkrat pa ga je lažje in hitreje oblikovati z ukazoma izreži in prilepi, čeprav bi se prav zanj TWB verjetno dobro obnesel. Naslednja postavka, ki mora biti izpolnjena, je elektronska oblika besedila. Danes to večinoma ni več težava, nekaj besedil, ki bi bila dobra podlaga za pomnilnik prevodov (na primer

Pridružitveni sporazum, ki ga je pregledala Strokovna skupina za redakcijo prevodov mednarodnih pogodb in zato terminološko in slogovno zanesljiv) pa je žal le v papirni obliki. Nenazadnje pa je tu tudi povsem človeški dejavnik. Prevajalcem se zdi delo s pomnilnikom prevodov sicer zanimivo, a privajanje nanj je dolgotrajno. Na začetku, ko pomnilnik še ne vsebuje veliko prevodov, je delati z njim zamudnejše kot "navadno" prevajanje z morebitnim iskanjem po že narejenih podobnih prevodih. Preden bo prevajanje s TWB resnično steklo, bo potrebno vložiti veliko truda za poravnavo prevedenih besedil in praktičnega dela in volje. Šele po tej fazi bi bilo prevajalčevo delo občutno olajšano.

Predvidevamo lahko, da se bo TWB obnesel pri prevajanju tistega dela slovenske zakonodaje, ki ga bo treba uskladiti z zakonodajo EU. Posamezen dokument se bo prevajal večkrat - od osnutka in vmesnih preverjanj do končne različice. Za uporabo iz pomnilnika bo zadoščal le prvi prevod, ki bo pri nadaljnjem spreminjanju in dopolnjevanju prevajalcu nudil prevedene rešitve.

Preden bo steklo delo s TWB bodo prevajalci uporabljali navodila in vzorce za prevajanje pravnih dokumentov Evropske unije, ki bodo na voljo septembra v angleškem, francoskem in slovenskem jeziku.

2.2 Urejanje terminologije

Učinkovito, hitro in kvalitetno prevajanje mora biti podprto z urejenimi terminološkimi bazami. V Prevajalskem oddelku, tako kot s Translator's Workbench, poteka poskusno delo tudi s programom Multi Term 95, ki deluje v okolju Okna. Omogoča vnašanje, vodenje in iskanje izrazov in spodbuja doslednost pri rabi terminologije. Od marca, ko smo ga začeli uporabljati, se je izkazal za resnično uporaben pripomoček za urejanje terminologije, čeprav še ne deluje v mrežni verziji. Ko bo ta vzpostavljena, bodo prevajalci lahko iskali in vpisovali izraze. Hkrati pa bo terminolog z izdelavo šablone lahko nadzoroval bazo in "predpisal", kaj in kako se bo lahko vnašalo ter onemogočil nepooblaščen spreminjanje baze.

Multi Term ne spominja na klasične slovarje. Deluje po načelu koncepta, kar pomeni, da lahko en vpis (entry) vsebuje vse izraze (sinonime), ki to geslo opisujejo. Tako bo slovenska beseda *zakon* vpisana dvakrat, enkrat v pomenu "zakonska zveza", drugič kot "splošno veljaven pravni predpis z najvišjo pravno močjo, podrejen ustavi" (SSKJ). Prav tako ne bomo skupaj vpisovali izrazov kot *okolje* in *varstvo okolja*, saj imata različen pomen. Za vsak vpis lahko uporabimo do dvajset jezikov. Ker vsi izrazi enega vpisa opisujejo en sam koncept, lahko po bazi iščemo v katerikoli jezikovni smeri. V pogovorni vrstici samo izberemo izvorni in ciljni jezik ter vpišemo iskani izraz. Iščemo lahko tudi globalno - če v pogovorno okence vtipkamo **okolj**, bomo dobili seznam vseh zadetkov, ki vsebujejo ta sklop črk.

Besedilna in opisna polja omogočajo, da lahko vsak vpis ali izraze v njem opremimo z dodatnimi informacijami in kvalifikatorji. Čeprav je baza MultiTerm, ko jo kupimo, prazna, še ni razloga za obup. Če imamo urejene lastne slovarje v wordovi tabeli, jih lahko prestavimo v obliko MultiTerm in nato v bazo izvozimo. V Prevajalskem oddelku smo začeli delati na podlagi glosarja Bele knjige o notranjem trgu, ki ga je v obliki MT z angleškimi, francoskimi in nemškimi izrazi dala Terminološka enota pri Evropski komisiji (1650 vpisov). Vseh prednosti (in pomanjkljivosti) MultiTerma še nismo spoznali. Njegova uporabnost se bo verjetno še bolje odrezala v omrežju.

S stališča Prevajalskega oddelka je delo s prevajalskim orodjem TWB perspektivno, delo brez programa MultiTerm v mrežni različici, pa si pri timu tridesetih prevajalcev in številnih zunanjih sodelavcih težko zamišljamo. Pri TWB bo potrebna vztrajnost, da se bodo prevajalci navadili program uporabljati. Žal so priganjajoči prevajalski roki in pomanjkanje časa glavni razlog za počasno uvajanje dela s prevajalskim orodjem TWB.

ZAHVALA

Za pomoč pri sestavljanju članka se zahvaljujem Anici Rant, ki me je povabila k sodelovanju ter vsem sodelavcem Prevajalskega oddelka SVEZ, ki so mi predstavili svoje poglede na problematiko prevajanja dokumentov EU. Posebej bi omenila vodjo Prevajalskega oddelka Darjo Erbič, ki je dala na razpolago podatke o količini prevodov in načrt organizacije Prevajalskega oddelka ter prevajalca Marjana Capudra, ki mi je podrobneje razložil uporabnost TWB.

3 VIRI

- [1] Poročilo Darje Erbič o prevajalskih nalogah v okviru vključevanja RS v EU, SVEZ, januar 1998
- [2] Vzpostavitevni dokument projekta Prevodi in terminologija v okviru Informacijsko-dokumentacijskega centra RS, ki se vzpostavlja kot podpora pri vključevanju RS v EU (avtorji Darja Erbič, Breda Zužič Žerjal, Miran Željko, Adriana Krstič)
- [3] glej [1]
- [4] O programih Translator's Workbench in MultiTerm je podrobneje pisal Andrej Skubic, Mostovi XXXI/1, 1997. Pri slovenskem izrazju sem upoštevala njegov članek.